

บรรณานุกรม

เอกสารที่ใช้เป็นหลักฐานสำหรับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ส่วนใหญ่เป็นเอกสารค้นมือ จากกองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร และกองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ นอกจากนี้ยังมีเอกสารภาษาต่างประเทศจากกระทรวงการต่างประเทศและกระทรวงอาณานิคม ของอังกฤษ เอกสารเหล่านี้ใช้ตัวอักษรย่อและตัวเลขบอกหมวดหมู่ที่ค่อนข้างจะสับสนอยู่ หลายแห่ง ดังนั้นเพื่อที่ผู้อ่านจะสามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น และเพื่อความสะดวกของผู้ที่สนใจจะค้นคว้ารายละเอียดเพิ่มเติม ผู้เขียนจึงได้จัดเรียบเรียงและอธิบายเอกสารชิ้นต้น ตามหมวดหมู่ของแต่ละเรื่องไว้พวกหนึ่งก่อน จึงถึงรายชื่อหนังสืออ้างอิง

เอกสารของกองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร

เอกสารรัชกาลที่ 5

1. เอกสาร ต.2 - ชาวต่างประเทศ (ต. หมายถึงเอกสารจากกระทรวงการต่างประเทศ)

1.1 เรื่องชาวต่างประเทศที่เข้ามารับราชการในไทย

แฟ้ม ต.2 เลขที่	2/135	เรื่องพระยาวาสูเทพ (ยี่.เซา)
แฟ้ม ต.2 เลขที่	3/135	เรื่องนายเกรแฮม และพระยาอินทมนตรี (ไยล)
แฟ้ม ต.2 เลขที่	6/135	เรื่องพระยามหิธร (มาเซา)
แฟ้ม ต.2 เลขที่	7/135	เรื่องจางหมอกฎหมายชาวฝรั่งเศส มีนายปลาคูร์
แฟ้ม ต.2 เลขที่	9/135	เรื่องนายคาร์แนค และนายปีเรตัน
แฟ้ม ต.2 เลขที่	11/135	เรื่องนายไซกซ์ ผู้ช่วยที่ปรึกษากระทรวงการคลัง
แฟ้ม ต.2 เลขที่	18/135	เรื่องนายรอบินด์ ที่ปรึกษากฎหมายกระทรวงมหาดไทย

แฟ้ม ค.2 เลขที่ 19/135 เรื่องนายปองโชค นายเปติญเกอเนง ที่ปรึกษา
กฎหมายกระทรวงมหาดไทย

แฟ้ม ค.2 เลขที่ 20/135 เรื่องชาวต่างประเทศที่จ้างมารับราชการแผนก-
กรมป่าไม้

1.2 นายรัคมินส์ หรือเจ้าพระยาอภัยราชา (Mr. Rolin Jacquemyns) เล่ม 1-2
เล่ม 1 เลขที่ 1-9

แฟ้มที่ ค.2/1 เรื่องจางมิส เตอร์รัคมินส์ (เจ้าพระยาอภัยรา-
ชา) มารับราชการในเมืองไทย

แฟ้มที่ ค.2/2 เรื่องเจ้าพระยาอภัยราชานำเสด็จสมเด็จพระ-
เจ้าลูกยาเธอไปศึกษาต่อที่ยุโรป

แฟ้มที่ ค.2/3 เรื่องหนังสือมีไปมาระวางเจ้าพระยาอภัยราชา
11 ตุลาคม รศ. 114 - 10 มิถุนายน รศ. 118

แฟ้มที่ ค.2/4 (ปีก 3) เรื่องมิส เตอร์รัคมินส์แลพระราชหัตถ์ตอบ 3 เม-
ษายน รศ. 115

แฟ้มที่ ค.2/5 เรื่องเจ้าพระยาอภัยราชาคืนเงินที่เหลือจ่ายค่า
เดินทางไปยุโรป 1-2 กันยายน รศ. 115

แฟ้มที่ ค.2/6 (ปีก 1) เรื่องหนังสือเจ้าพระยาอภัยราชาและมิส เตอร์
ริเวตคาร์แนค ทูลเกล้าฯ ถวาย และพระราช-
หัตถ์ตอบควยขอราชการต่าง ๆ 29 พฤษภาคม
รศ. 117 - 12 พฤศจิกายน รศ. 120

แฟ้มที่ ค.2/7 เรื่องมิส เตอร์เก็กแปตริกปวย 31 มกราคม -
7 กุมภาพันธ์ รศ. 119

แฟ้มที่ ค.2/8 (ปีก 2) เรื่องหนังสือมีไปมาระวางเจ้าพระยาอภัยราชา
แลพระราชหัตถ์ตอบ 9 มิถุนายน รศ. 118 -
12 พฤศจิกายน รศ. 119

แฟ้มที่ ท.2/9

เรื่องเจ้าพระยาอภัยราชากลับจากยุโรป 27
พฤศจิกายน รศ. 118 - 14 พฤศจิกายน รศ.
119

เล่ม 2 เลขที่ 10-13

แฟ้มที่ ท.2/10

เรื่องหนังสือมึตเตอร์คาร์แนคพูดถึงเลิกพิภักทนาย-
สัญญา และรายงานจำหน่ายเงินแผ่นดิน 7 สิงหาคม รศ. 119

แฟ้มที่ ท.2/11

เรื่องร่างพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาอภัยราชา
31 ธันวาคม รศ. 119

แฟ้มที่ ท.2/12

เรื่องเจ้าพระยาอภัยราชาแลเลิกเจ้าพระยา-
อภัยราชา 31 มีนาคม รศ. 119 - 13 พฤษภาคม รศ. 122

แฟ้มที่ ท.2/13

เรื่องเจ้าพระยาอภัยราชาแลเลิกเจ้าพระยา-
อภัยราชา 23 มกราคม รศ. 124 - 10 ตุลาคม รศ. 137

1.3 สโทรเบลและเวสเทนการ์ท

เลขที่ 1-13

แฟ้มที่ ท.2/1

เรื่องจากมึตเตอร์สโทรเบลและมึตเตอร์เวสเทน-
การ์ท 22 มีนาคม รศ. 120 - 25 เมษายน
รศ. 121

แฟ้มที่ ท.2/2

เรื่องจากมึตเตอร์สโทรเบลและมึตเตอร์เวสเทน-
การ์ท 28 กันยายน รศ. 121 - 27 มีนาคม
รศ. 122

- แฟ้มที่ ต.2/3 เรื่องทูตอเมริกันขอให้มิสเตอร์เวสต์เทนการ์ดช่วยเป็นที่ปรึกษาวิชากฎหมาย 10-17 พฤศจิกายน รศ. 123
- แฟ้มที่ ต.2/4 เรื่องมิสเตอร์สโตรเบลจะไปเมืองอเมริกา และเรื่องขอขึ้นเงินเดือนมิสเตอร์เวสต์เทนการ์ด 8 เมษายน รศ. 124 - 21 สิงหาคม รศ. 125
- แฟ้มที่ ต.2/5 เรื่องเบ็คเคล็คการส่วนตัวมิสเตอร์สโตรเบล 4 มกราคม รศ. 124
- แฟ้มที่ ต.2/6 เรื่องทอดัญญาจางมิสเตอร์สโตรเบล มีเรื่องมิสเตอร์เวสต์เทนการ์ดแทรก 23 กันยายน-1 ธันวาคม รศ. 124
- แฟ้มที่ ต.2/7 เรื่องมิสเตอร์สโตรเบลป่วย และกราบถวายบังคมลาไปนอก ถึงแก่กรรมและพระราชทานเพลิงศพ 19 ธันวาคม รศ. 124 - 19 พฤษภาคม รศ. 128
- แฟ้มที่ ต.2/8 เรื่องที่เกี่ยวข้องกับมารคามิสเตอร์สโตรเบล 6 กันยายน รศ. 125 - 20 พฤษภาคม รศ. 128
- แฟ้มที่ ต.2/9 เรื่องขึ้นเงินเดือนมิสเตอร์เวสต์เทนการ์ด 14 กุมภาพันธ์ - 6 มีนาคม รศ. 129
- แฟ้มที่ ต.2/10 เรื่องพระราชทานเงินชื้อหนังสือเข้าห้องสมุดยูนิเวอร์ซิตี ฮาวาด เป็นที่ระลึกแก่มิสเตอร์สโตรเบล 9 กรกฎาคม - 31 มีนาคม รศ. 129
- แฟ้มที่ ต.2/11 เรื่องเบ็คเคล็คเฉพาะตัวมิสเตอร์เวสต์เทนการ์ด และเรื่องจางผูช่วยในกองที่ปรึกษา 25 มีนาคม รศ. 127 - 14 มีนาคม รศ. 132

2. เอกสาร ต.6 - สนธิสัญญา

- แฟ้มที่ ต.6/1 เรื่องร่างสัญญากับอังกฤษบันแดนกลันตันกับปัตตานี 26 กุมภาพันธ์ รศ. 120 - 28 กุมภาพันธ์ รศ. 126
- แฟ้มที่ ต.6/2 เรื่องรัฐบาลจีนจะขอทำหนังสือสัญญาว่าด้วยการค้าขายกับรัฐบาลสยาม 28 ธันวาคม รศ. 125 - 10 ตุลาคม รศ. 129
- แฟ้มที่ ต.6/4 เรื่องหนังสือพระยาชลยุทธโยธิน เรื่องสัญญาฝรั่งเศส 29 เมษายน รศ. 122 - 29 พฤษภาคม รศ. 122
- แฟ้มที่ ต.6/8 เรื่องสัญญาระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศส และเรื่องจะยกกรุงสยามเป็นแผ่นดินกลางหรือการันตีกรุงสยาม 3 กรกฎาคม รศ. 122 - 10 สิงหาคม รศ. 128

3. เอกสาร บ.3 (เรื่องเบ็ดเตล็ด)

- แฟ้มที่ บ.3/9 ปีก 1 เรื่องตั้งกระทรวงเยเนรอล แอคไวเซอ 6-28 เมษายน รศ. 118
- แฟ้มที่ บ.3/9 ปีก 2 เรื่องเลิกกระทรวงเยเนรอล แอคไวเซอ 26 มีนาคม รศ. 119

4. เอกสารเกี่ยวกับฝรั่งเศส (ฝ.)

- แฟ้มที่ ฝ.1/13 เรื่องสำเนาหนังสือกรมหลวงเทเวศร์ ถึงมิสเตอร์ยัคมินด์ เรื่องมีพระราชดำรัสกับมองสิเออร์เคอเฟรานซ์ 28 สิงหาคม รศ. 115
- แฟ้มที่ ฝ.18.1/4 เรื่องฝรั่งเศสรุกเขตแดนแม่น้ำโขงจนถึงรบกัน
- แฟ้มที่ ฝ.18.1/5 เรื่องฝรั่งเศสรุกเขตแดนไทยทางแม่น้ำโขงจนถึงรบกัน 5 พฤษภาคม รศ. 112 - 25 มิถุนายน รศ. 112

5. เอกสาร อ.1 - เบ็ดเสร็จกระทรวงมรชาทร (อาลักษณ์ และรัฐมนตรีสภา)

แฟ้มที่ อ.1/4 เรื่องเบ็ดเสร็จอาลักษณ์และรัฐมนตรี 18 กุมภาพันธ์ รศ. 113 - 9 มิถุนายน รศ. 129

แฟ้มที่ อ.1/6 เรื่องความเห็นนายัคมินส์จัดการราชการต่าง ๆ และตั้งที่ประชุมปรึกษากฎหมาย 1 กันยายน - 10 กันยายน รศ. 113

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ

1. เรื่องชาวต่างประเทศ เล่ม 1-7

ก. เรื่องเจ้าพระยาอภัยราชา (โรลัง ยัคมินส์) เล่ม 1 ตอน 1-2, เล่ม 2 ตอน 3.

ข. เรื่องนายสโตรเบล เล่ม 2 ตอน 1-2, เล่ม 3 ตอน 3-4, เล่ม 4 ตอน 5-6.

ค. เรื่องพระยาถวิลยามไมตรี (เจนส์ เวสเตนการ์ด) เล่ม 5 ตอน 1-2, เล่ม 6 ตอน 3-4, เล่ม 7 ตอน 5.

2. แผนกสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส แฟ้มเลขที่ 2

แฟ้มที่ 2.1 เรื่องฝรั่งเศสขอเขตแดนฝั่งแม่น้ำโขงและบังคับทำสัญญานับ 3 ตุลาคม รศ. 112 (ตอน 1-5) สัญญาคั้งที่ 8 : พ.ศ. 2436

แฟ้มที่ 2.3 เรื่องการปรึกษาแก้ไขสัญญานับ รศ. 112 : พ.ศ. 2436 (ปีกที่ 1-5)

แฟ้มที่ 2.5 เรื่องการปรึกษาแก้ไขสัญญานับ รศ. 112 : พ.ศ. 2436 (ปีกที่ 1-5)

แฟ้มที่ 2.6 เรื่องการปรึกษาแก้ไขสัญญานับ รศ. 112 : พ.ศ. 2446 (ปีกที่ 1-5)

- แฟ้มที่ 2.7 เรื่องการปรึกษาแก้ไขสัญญาฉบับ รศ. 112 : พ.ศ. 2446
(ปีที่ 1-3)
- แฟ้มที่ 2.8 เรื่องเกี่ยวกับเมืองจันทบุรีการถอนตัวของฝรั่งเศส การรับมอบ
ดินแดน และการแก้ไขสัญญาฉบับ รศ. 112 : พ.ศ. 2446
(ปีที่ 1-27)
- แฟ้มที่ 2.9 เรื่องสัญญากับฝรั่งเศสฉบับ พ.ศ. 2445 : พ.ศ. 2446
(ปีที่ 1-19)
- แฟ้มที่ 2.10 เรื่องสัญญากับฝรั่งเศสฉบับ พ.ศ. 2447 : พ.ศ. 2449
(ปีที่ 1-16)
- แฟ้มที่ 2.11 เรื่องการปรึกษาแก้ไขสัญญาฉบับ รศ. 112 เรื่องเมืองตราด :
พ.ศ. 2447 (ปีที่ 1-9)
- แฟ้มที่ 2.13 เรื่องสัญญากับฝรั่งเศสฉบับ พ.ศ. 2447 : พ.ศ. 2447
(ปีที่ 1-9)
- แฟ้มที่ 2.14 เรื่องปรึกษาแก้ไขสัญญาฉบับ รศ. 112 : พ.ศ. 2447
(ปีที่ 1-8)
- แฟ้มที่ 2.15 เรื่องปรึกษาแก้ไขสัญญาฉบับ รศ. 112 : (พ.ศ. 2447)
(ปีที่ 1-14)
- แฟ้มที่ 2.17 เรื่องสัญญาเสียมราชฎร์ พระตะบอง : พ.ศ. 2450 (ปีที่ 1-5)
- แฟ้มที่ 2.18 เรื่องปรึกษาแก้ไขสัญญาฉบับ พ.ศ. 2447 (ปีที่ 1-3)

3. แผนกสนธิสัญญาเรื่องสัญญาสยาม-อังกฤษ เอกสารแฟ้มที่ 1

- แฟ้มที่ 1.2 เรื่องสัญญาเขตแดนและจดทะเบียนในบังคับอังกฤษ. พ.ศ. 2442
(ปีที่ 1-4)
- แฟ้มที่ 1.4 เรื่องเกี่ยวกับรัฐสภาของไทย : พ.ศ. 2440 (ปีที่ 1-8)
- แฟ้มที่ 1.6 เรื่องสัญญากับอังกฤษ รศ. 127. พ.ศ. 2451 (ปีที่ 1-5)

- แฟ้มที่ 1.8 เรื่องปริกษาทำสัญญากับอังกฤษ รศ. 127 : พ.ศ. 2452
(ปีก 1-2)
- แฟ้มที่ 1.9 เรื่องปริกษาทำสัญญากับอังกฤษ รศ. 127 : พ.ศ. 2452
(ปีก 1-3)
- แฟ้มที่ 1.17 เรื่องส่งเขตแดนเมืองมลายูกับอังกฤษ : พ.ศ. 2452
(ปีก 1-3)
- แฟ้มที่ 1.18 เรื่องสัญญาเขตแดนระหว่างไทยกับอังกฤษในเมืองมลายู :
พ.ศ. 2452 (ปีก 1)
- แฟ้มที่ 1.19 เรื่องปักปันเขตแดนมลายูกับอังกฤษ : พ.ศ. 2452 (ปีก 1-4)
- แฟ้มที่ 1.23 เรื่องการทำสัญญากับอังกฤษ พ.ศ. 2452

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารของ Public Record Office, London

แบ่งได้เป็นเอกสารจากกระทรวงการต่างประเทศ Foreign Office ใช้อักษร
ย่อว่า F.O และจากกระทรวงอาณานิคมของอังกฤษ คือ Colonial Office ใช้อักษร
ย่อว่า C.O

- เอกสาร C.O 273/253 Memorandum by Arthur C. Adams.
September 12, 1908.
- C.O 273/275 Letter from Lord Landsdown to Mr.
Chamberlain. June 14, 1901.
- เอกสาร F.O 371/331 Private letter from Mr. Strobel to
Sir Paget. September 14, 1907.
- F.O 422/61 Letter from Sir Paget to Mr. Grey.
April 27, 1907.
- F.O 422/61 Memorandum by Mr. Wister. March 23,
1907.
- F.O 422/61 Private letter from Mr. Beckett to
Sir Paget. September 17, 1907.
- F.O 628/29/316 Letter from His Majesty the King of
Siam to Mr. Strobel. November 23,
1907.

.....

หนังสือ

การต่างประเทศ, กระทรวง. กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย. "สนธิสัญญาและความตกลง
ทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศ และองค์การระหว่างประเทศ",
ประมวลสนธิสัญญาเดิม 2 พ.ศ. 2413-2462. พระนคร: 2512.

เกษตร, กระทรวง. ประวัติกรมป่าไม้. พระนคร: 2511 (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงาน
พระราชทานเพลิงศพพระยากรพันธ์พิทักษ์ 30 ธันวาคม 2511) หน้า 11-18.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา, พระราชหัตถเลขาเรื่องเสด็จ
พระราชดำเนินประพาสแหลมมลายู ร.ศ. 108, 109, 117, 120. พระนคร:
โรงพิมพ์ไท, 2408.

ระยะทางเสด็จพระราชดำเนินประพาสทางบกทางเรือรอบแหลมมลายู ร.ศ.
109. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2475. หน้า 324-5.

เต็ม วิชาคณพจนกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน, เล่ม 2, พระนคร: สมาคมสังคมศาสตร์
แห่งประเทศไทย, 2513. หน้า 718-733.

นริศรานุกิตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา, และ ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระยา-
สาสน์สมเด็จพระเจ้า. ภาค 44, พระนคร: องค์การศาลยุติธรรม.

พระราชหัตถเลขา และหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ร.ศ.
113-118. พระนคร: 2504 (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพท่าน
คุณหญิงเสงี่ยมพระเสด็จสุเรนทราธิบดี 12 เมษายน 2504). 364 หน้า.

มหาดไทย, กระทรวง. พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่
เกี่ยวกับกระทรวงมหาดไทย, เล่ม 1. พระนคร: 2513.

ยุติธรรม, กระทรวง. การปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ-
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยะมหาราช. พระนคร: 2511.

เรื่องของเจ้าพระยามหินทร (ล่อ ไกรฤกษ์). พระนคร: 2499 (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าพระยามหินทร 2499), หน้า 51-4.

ศิลป์ากร, กรม. เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. 103 และพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน. พระนคร: 2513. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระอนุรักษุญเบศร์ 10 กุมภาพันธ์ 2513).

เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ บรมราชชนนีในรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7. พระนคร: 2507, หน้า 44.

วิทยานิพนธ์

ทรงศรี อัจจอรณ. "สิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศมหาอำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว". วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2506.

สายจิตต์ เหมินทร์. "การเสียรัฐไทรบุรี กันตัน ตรัง กานู และปليسของไทยให้แก่อังกฤษในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว". วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2507.

วารสารและบทความ

ขจร สุขพานิช. "ที่ปรึกษาแผ่นดินของรัชกาลที่ 5", ชุมนุมจุฬา, 23 (ตุลาคม, 2512) 1-10.

✓ Young, Kenneth T. "The Special Role of American Advisers in Thailand 1902-1949". Asia Magazine. XIV.

ภาคนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผนวก ก.

ประวัติเจ้าพระยาอภัยราชา

เจ้าพระยาอภัยราชา ๑ นามเดิม กุสตาฟ โรลิ่ง ยัคมินส์ (Gustave Rolin Jacquemyns) ชาวเบลเยียม เกิดที่เมืองเกนต์ (Ghent) เบลเยียม เมื่อวันที่ 31 มกราคม ค.ศ. 1835 (พ.ศ. 2378) ภรรยาได้รับพระราชทานยศเป็นคุณหญิงอภัยราชา มีบุตรชาย 1 บุตรสาว 2 อีกคนหนึ่งสมรสกับนายเกิกแปตริกชาวเบลเยียมซึ่งเข้ามารับราชการในไทยสมัยเดียวกัน ส่วนบุตรชายได้รับแต่งตั้งเป็นตัวแทนกงสุลไทยประจำกรุงบรัสเซลส์ ต่อมาภายหลังได้เป็นรัฐมนตรีมหาดไทยของเบลเยียม

เจ้าพระยาอภัยราชาสำเร็จการศึกษาวิชากฎหมายจากมหาวิทยาลัยแห่งเมืองเกนต์ เมื่อ ค.ศ. 1857 (พ.ศ. 2400) รับราชการเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยแห่งกรุงบรัสเซลส์ เป็นเนติบัณฑิตประจำศาลอุทธรณ์แห่งเมืองเกนต์ และเมืองอเล็กซานเดรีย ค.ศ. 1867 (พ.ศ. 2412) ใ้ริเริ่มตั้งสภากฎหมายระหว่างประเทศและเป็นเลขานุการของสถานที่กรุงบรัสเซลส์ ค.ศ. 1873 (พ.ศ. 2416) ในสมัยของพระเจ้าเลโอโพล

เจ้าพระยาอภัยราชาได้รับเลือกเป็นรัฐมนตรีมหาดไทย ค.ศ. 1878 - ค.ศ. 1884 (พ.ศ. 2421 - พ.ศ. 2427) และรัฐมนตรีกระทรวงโยธาธิการ ค.ศ. 1881 - ค.ศ. 1884 (พ.ศ. 2424 - พ.ศ. 2427) ต้องบังคับบัญชารับผิดชอบโครงการกองต่าง ๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับกระทรวงทั้ง 2 นี้ คือ กรมพยาบาล กรมบัญชี กรมการเกษตร กรมการค้า กรมการศึกษาศิลปะวิทยาศาสตร์ กรมกองตระเวน กรมทางอุทกศาสตร์ กรมการโยธาและก่อสร้าง กรมรถไฟ กรมไปรษณีย์โทรเลข กรมไพร่หลวง กองปกครองเมืองใหญ่ ๆ อีก 9 เมือง และรักษาคุณอำเภอต่าง ๆ 2600 อำเภอในบรัสเซลส์ ในระหว่างเป็นรัฐมนตรีอยู่นั้น เจ้าพระยาอภัยราชายังรับเป็นอาจารย์กิตติมศักดิ์วิชากฎหมายในมหาวิทยาลัยเอคิน เบอระอะ ค.ศ. 1879 (พ.ศ. 2422) และมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ค.ศ. 1880 (พ.ศ. 2423) ในปีเดียวกันนั้น ค.ศ. 1880 (พ.ศ. 2423) ยังได้เป็นสมาชิกสภาธรรมศาสตร์และกฎหมาย

ณ กรุงเมคริด นอกจากนั้นยังรับตำแหน่งเป็นสมาชิกสภากฎหมายกรุงปารีสและคานาคา สมาชิกราชบัณฑิตยสภาแห่งกรุงบรัสเซลส์ อุปนายกแห่งที่ประชุมใหญ่ของบรรดาหัวเมือง เอกราชของรัฐคองโก และเป็นผู้พิพากษาในศาลอนุญาโตตุลาการที่กรุงเฮก เข้ามารับราชการตำแหน่งที่ปรึกษาราชการทั่วไป (General Adviser) ในไทย ค.ศ. 1892 - ค.ศ. 1899 (พ.ศ. 2435 - พ.ศ. 2444)

เครื่องราชอิสริยาภรณ์และเหรียญตราบรรดาศักดิ์ที่ได้รับ

ตราลีโอโปลด์กรุงเบลเยียม ชั้น 2 - เซฟวาเรีย (Order of Leopold of Belgium). X

ตราลียง ออฟ ออนเนอร์ ชั้น 1 (Grand Office of the Legion of Honour). X

ตรามงกุฎอิตาลี ชั้น 1 (Grand Cordon of the Order of Crown of Italy).

ตราเซนต์แอนแห่งรัสเซีย ชั้น 1 (Grand Cordon of the Order of St. Ann of Russia).

ตราแม่พระเมื่อมีครรภ์แห่งกรุงโปรตุเกส ชั้น 1 (Grand Cordon of the Order of Notre Dame de la Conception (Portugal)).

ตราออฟฟิเชอร์แห่งวิทยาลัยกรุงฝรั่งเศส (Office of the Academy of France)

ตำแหน่งเจ้าพระยาอภัยราชาจากไทยเมื่อ ค.ศ. 1897 (พ.ศ. 2440) และได้รับพระราชทานตราปฐมจุลจอมเกล้า เมื่อ ค.ศ. 1897 (พ.ศ. 2440) คว

เจ้าพระยาอภัยราชาได้แต่งหนังสือต่าง ๆ ไซ้เป็นจำนวนมาก คือเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์สำหรับตรวจกฎหมายระหว่างประเทศและเทียบกฎหมายที่ไต่ตั้งขึ้นเองกว่า 22 ปีแล้ว และเคยเป็นประธานถึง 2 ครั้ง หนังสือว่าควยการบ้านเมืองและความเป็นอยู่ในเมืองเบลเยียม (On Political party & this present position in Belgium เมื่อ ค.ศ. 1866 (พ.ศ. 2409) เรื่องแก้ไขการเลือกตั้ง (On Electoral

Reforms) ค.ศ. 1865 (พ.ศ. 2408) เรื่องการอภิปรายในภาษาเฟลมมิชในเบล-
 เยียม (Discussion in Flemish Language on the Belgium) ค.ศ. 1807
 (พ.ศ. 2410), เรื่องคำนำในการศึกษาการเปรียบเทียบกฎหมายและกฎหมายระหว่าง
 ประเทศ (Introduction to the Study of Comparative Legislution and
 the International Law) ค.ศ. 1869 (พ.ศ. 2412), เรื่องการอนุญาตทำทาง-
 รถไฟ ตามที่โคเห็นในกฎหมายระหว่างประเทศ (Railway Concession from point
 of view of International Law) ค.ศ. 1869 (พ.ศ. 2412), เรื่องตราสำคัญ
 สำหรับการคิดทำขึ้นแต่ผู้เดียว (Patents & Inventions) ค.ศ. 1869 (พ.ศ. 2412)
 เรื่องเหตุกรุงกรีกกับเตอร์กีวิวาทกัน และวาคย เรื่องความเมืองอัลบามา (The Greece-
 Turk Quanel & The Alabama Question) ค.ศ. 1869 - ค.ศ. 1870 (พ.ศ.
 2412 - พ.ศ. 2413), เรื่องการสงครามฝรั่งเศสกับเยอรมันที่เกี่ยวกับกฎหมายนานา
 ประเทศ (The Franco-German War in its relation with the Inter-
 national Laws & On the Neutrality of Great Britain during the
 Franco-American War) และเรื่องอังกฤษเป็นกลางไม่เข้ากับฝรั่งเศสและอเมริกา
 ในเวลาสงครามนั้น ปี ค.ศ. 1871 (พ.ศ. 2414), เรื่องความจำเป็นในการจัดตั้ง
 องค์การถาวร เป็นสถาบันสำหรับเกื้อกูลการศึกษากฎหมายระหว่างประเทศ (On the
 Necessity of Organizing a permanent scientific institution of
 encouraging the study of International Law. ค.ศ. 1873 (พ.ศ. 2416),
 เรื่องเมืองยุโรปตะวันออกและสงครามระหว่างรัสเซียกับเตอร์กี (Different writings
 on the Eastern Quarter & on the Russo-Turkish War) ค.ศ. 1875 -
 ค.ศ. 1877 (พ.ศ. 2418 - พ.ศ. 2420), เรื่องคำพูดประกาศแก่ประชาชน สำหรับ
 ชุมมวาคยการรักษานานเมืองต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับกระทรวงการภายในเมืองและกระทรวง-
 โยธาธิการ (Parliament any speeches on the different branches of
 administration bearing on the departments of interior & Public
 Works) ค.ศ. 1878 - ค.ศ. 1881 (พ.ศ. 2421 - พ.ศ. 2424), เรื่องการตัด

ดินควยคนกลางเป็นทางที่สำหรับปรับความโต้เถียงในระหว่างชาติ (On Arbitration
 as a means of setting disputer between nations) ค.ศ. 1883 (พ.ศ.2426),
 เรื่องขอคนของนักปราชญ์แห่งกฎหมายระหว่างประเทศ (Philosopic Pinciples
 of International Law) ค.ศ. 1885 - ค.ศ. 1886 (พ.ศ. 2428 - พ.ศ.
 2429), เรื่องการเป็นอยู่และเหตุที่เกิดขึ้นในเมืองยุโรปตะวันออก เช่น เมืองบัลแกเรีย
 เมืองเซอเบีย และกรีซ (Different Writings on Situations & the Events
 in the East Resperially in Bulgaria, Serbia and Greece) ค.ศ.1887 -
 ค.ศ. 1888 (พ.ศ. 2430 - พ.ศ. 2431), เรื่องเมืองและชาวเมืองอัลเมเนีย กับ
 กฎหมายระหว่างนานาชาติประเทศ (Armania, The Armaniaus and International
 Laws) ค.ศ. 1889 - ค.ศ. 1890¹ (พ.ศ. 2432 - พ.ศ. 2433)

เจ้าพระยาอภัยราชาถึงแก่อสัญกรรมด้วยโรคหัวใจที่กรุงบรัสเซลส์ เมื่อ ค.ศ.
 1902 (พ.ศ. 2445) รวมอายุได้ 67 ปี

ศูนย์วิทยพัชการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ กองจดหมายเหตุกรมศิลปากร, เอกสาร รัชกาลที่ 5 แฟ้มที่ ค.2/1, "บันทึก
 จดหมายที่นายยัคมินส์ มอบให้แก่นายเวอนี่," 31 ธันวาคม พ.ศ. 2435.

ผนวก ข.

ประวัตินายสโตรเบล

นายเอคเว็ค เฮนรี สโตรเบล (Mr. Edward Henry Strobel) ชาวอเมริกัน เกิดที่เมืองซาลสตัน รัฐคาโรไลนาใต้ เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ. 1855 (พ.ศ. 2398) บิดาชื่อเมย์นาร์ด เดวิส สโตรเบล มารดานางคาโรไลน์ ดีเคีย สโตรเบล (Mr. Maynard Dawis Strobel and Mrs. Caroline Lydia Strobel) มีน้องสาว 1 คน ชื่อนางเฮมพิล (Mrs. Hemphil) ไม่ได้สมรส เป็นสมาชิกพรรคดีโมแครต (Democrat)

การศึกษา : สำเร็จปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ค.ศ. 1877 (พ.ศ. 2420) สำเร็จโรงเรียนกฎหมายของฮาร์วาร์ด เมื่อ ค.ศ. 1882 (พ.ศ. 2425) เคยเดินทางท่องเที่ยวไปยุโรป เมื่อ ค.ศ. 1880 - 1881 (พ.ศ. 2423 - พ.ศ. 2424) และ ค.ศ. 1883 (พ.ศ. 2426) เป็นสมาชิกของนิวยอร์กบาร์ ค.ศ. 1883 (พ.ศ. 2426) และฝึกหัดทางกฎหมายในนิวยอร์ก ค.ศ. 1883 - 1885 (พ.ศ. 2426 - พ.ศ. 2428)

การรับราชการ : เลขานุการสถานทูตสหรัฐอเมริกาในกรุงแมดริด สเปน ตั้งแต่สิงหาคม ค.ศ. 1885 - มีนาคม ค.ศ. 1890 (พ.ศ. 2428 - พ.ศ. 2433) ระหว่างนั้นไปปฏิบัติราชการพิเศษของรัฐบาลสหรัฐในมอรอคโค ระหว่างปี ค.ศ. 1888 - 1889 (พ.ศ. 2431 - พ.ศ. 2431) หลังจากพ้นหน้าที่ในกรุงแมดริดเมื่อ ค.ศ. 1890 (พ.ศ. 2433) แล้ว ยังคงพำนักอยู่ในยุโรปชั่วระยะเวลาหนึ่งจึงได้เดินทางกลับสหรัฐ เมื่อ ค.ศ. 1892 (พ.ศ. 2435) หลังจากนั้นระหว่างเดือนเมษายน ค.ศ. 1893 - เมษายน ค.ศ. 1894 (พ.ศ. 2436 - พ.ศ. 2437) ได้เป็นผู้ช่วยคนที่ 3 ของรัฐมนตรีต่างประเทศ (Assistant Secretary of State) ถึงปี ค.ศ. 1894 (พ.ศ. 2437) ได้รับแต่งตั้งเป็นอรรคราชทูตผู้มีสิทธิอำนาจเต็มประจำเอกวาดอร์ แล้วย้ายมารับตำแหน่งเดิมในซิดีเมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. 1894 (พ.ศ. 2437) พ้นหน้าที่ราชการ ค.ศ. 1897 (พ.ศ. 2440) เป็นผู้ตัดสินชี้ขาดในปัญหา Frerant Claims ระหว่างฝรั่งเศสและซิดี หลังจาก

นั้นได้ไปเยือนบราซิล อูรุกวัย อาร์เจนตินา ค.ศ. 1897 (พ.ศ. 2440) ได้รับการคัดเลือกเป็นนายที่ปรึกษาประจำชิลี ก่อนเกิดปัญหาชิลีเยน เคลม (Chilean Claims) เป็นศาสตราจารย์ทางกฎหมายระหว่างประเทศที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ค.ศ. 1898 - 1903 (พ.ศ. 2441 - พ.ศ. 2446) หลังจากนั้นเข้ามารับราชการในไทยตำแหน่งที่ปรึกษาราชการทั่วไป ค.ศ. 1903 - 1908 (พ.ศ. 2446 - พ.ศ. 2451) จนถึงแก่กรรมในกรุงเทพฯ ค.ศ. 1908 รวมอายุ 53 ปี

ผลงานคานหนังสือ : แต่งเรื่องการปฏิวัติในสเปน (The Spanish Revolution) ระหว่างปี ค.ศ. 1898 - 1899 (พ.ศ. 2441 - พ.ศ. 2442) และเขียนรายงานเอกสารของราชการซึ่งได้รับการตีพิมพ์จากรัฐบาล โดยเฉพาะรายงานเรื่อง รัชมชั้น ออฟ สเปคเซียล पेเยเมนต์ อิน ชิลี (Resumption of Special Payment in Chile) ค.ศ. 1896 (พ.ศ. 2449)

เหรียญตราและความดีความชอบ : ตราปฐมจุลจอมเกล้าจากไทย ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์มหาวรภรณ์ พ.ศ. 2448

ตราด็อง ออฟ ออนเนอร์ ชั้น 4 จากฝรั่งเศส¹ ค.ศ. 1898 (พ.ศ. 2441) (4 th Class. Legion of Honour)

ตราด็อง ออฟ ออนเนอร์ ชั้น 2 จากฝรั่งเศส (2 nd Class. Legion of Honour)

ศูนย์วิทยพัชกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

---

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร, เอกสาร รัชกาลที่ 5 แฟ้มที่ ต. 2/2, "ประวัตินายสไตรเบล".

ประวัติพระยาภิบาลยามไมตรี

พระยาภิบาลยามไมตรี นามเดิม เจนส์ ไอเวอส์สัน เวสเตนการ์ด (Jens Iver-son Westengard) เป็นชาวอเมริกัน เกิดที่รัฐชิคาโก เมื่อวันที่ 14 กันยายน ค.ศ. 1871 (พ.ศ. 2414) ชื่อบิดา อเบล เอ เวสเตนการ์ด มารดาเนลไฮน์ คี เวสเตนการ์ด (Mr. Abel A. Westengard and Mrs. Nelsigne D. Westengard) สมรสกับรีเบคกา เอ เพสสเซอร์ (Rebecca A. Presser) เมื่อ 16 กรกฎาคม ค.ศ. 1898 (พ.ศ. 2441) ที่ลอนดอน อังกฤษ มีบุตรชายชื่อ ออบรี เวสเตนการ์ด (Orbri Westengard)

การศึกษา สำเร็จชั้นมัธยมศึกษาจากเวสต์ ดิวิชัน ไฮสกูล (West Division High School) ชิคาโก เมื่อ ค.ศ. 1888 (พ.ศ. 2431) สำเร็จปริญญาตรีเกียรตินิยมทางกฎหมายจากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ค.ศ. 1898 (พ.ศ. 2441) เริ่มจัดการเรื่องมรดกและธุรกิจการธนาคารอยู่ในชิคาโก ระหว่าง ค.ศ. 1890 - 1895 (พ.ศ. 2433 - พ.ศ. 2438) ฝึกหัดงานด้านกฎหมายในบอสตัน ระหว่าง ค.ศ. 1899 - 1903 (พ.ศ. 2442 - พ.ศ. 2446) เป็นอาจารย์สอนกฎหมายปี 1898 และเป็นผู้ช่วยทางด้านกฎหมายตั้งแต่ปี ค.ศ. 1898 - 1903 (พ.ศ. 2441 - พ.ศ. 2446)

รับราชการ ในไทยตำแหน่งผู้ช่วยที่ปรึกษาราชการทั่วไปของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ค.ศ. 1903 - 1908 (พ.ศ. 2446 - พ.ศ. 2451) ปฏิบัติราชการแทนที่ปรึกษาระหว่างที่ที่ปรึกษาไม่อยู่ คือเมื่อ ธันวาคม ค.ศ. 1905, กุมภาพันธ์ 1907, พ.ศ. 2448, พ.ศ. 2450 และกุมภาพันธ์ 1908 - เมษายน 1909 (พ.ศ. 2451 - พ.ศ. 2452) ที่ปรึกษาราชการทั่วไปและอรรคราชทูตผู้มีอำนาจเต็ม เมษายน ค.ศ. 1909 - กันยายน ค.ศ. 1915 (พ.ศ. 2452 - พ.ศ. 2458) เป็นผู้พิพากษาประจำศาลฎีกา ค.ศ. 1911 หลังจากลาออกจากราชการในไทยแล้ว ได้กลับไปเป็นศาสตราจารย์ทางกฎหมายนานาชาติประจำมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ตั้งแต่กันยายน ค.ศ. 1915 (พ.ศ. 2458) จนถึงแก่อนิจกรรม ค.ศ. 1918 (พ.ศ. 2461) ได้รับเลือกเป็นสมาชิกประจำศาลอนุญาโตตุลาการของกรุงเฮก

บรรดาศักดิ์และเหรียญตรา ได้รับแต่งตั้งเป็นพระยาภักดีธาดาไมตรี พ.ศ. 2453
 เหรียญรัตนาภรณ์ชั้น 2 (2 nd Class of Order of Ratanaphorn) ตราปฐมภรณ์
 ช่างเผือก, ตราหุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ, ตรามหามงกุฎชั้น 1 จากไทยตราออฟฟิเชอร์
 ออฟ ดีเยียน ออฟ ออนเนอร์ (Officer of Legion of Honour) จากฝรั่งเศส
 ตราแกรนด์ ครอส ออฟ เดอะ ออเคอร์ ออฟ แคนเนอบรอก (Grand Cross of the
 Order of Dannebrog) จากเดนมาร์ก ¹

ศูนย์วิทยพัชการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

---

¹ Who's Who in America 1916-1917, Vol. IX. กองบรรณสาร
 กระทรวงต่างประเทศ, เล่ม 7 ตอน 5, พระยาภักดีธาดาไมตรี.

ประวัติการศึกษา

นางสาวชมพูนุท นาคีรักษ์

อักษรศาสตรบัณฑิต

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2511

พ.ศ. 2512 เข้าศึกษาชั้นปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต โดยได้รับทุนวิจัยจากบัณฑิต-
วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน 800 บาท.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย